

УДК 94:001.316+327(478)

<http://doi.org/10.46869/2707-6776-2020-11-9>

Добровольська А.Б.

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА НАЦІОНАЛЬНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ІДЕНТИЧНОСТІ НА ПОСТРАДЯНСЬКОМУ ПРОСТОРИ: ДОСВІД МОЛДОВИ

У статті розглянуто процеси пошуку національної ідентичності Республіки Молдова періоду посткомуністичного транзиту. Проаналізовано умови, в яких відбувалося націєтворення в країні, та фактори, які впливали на напрями і пріоритети розвитку молдовського суспільства. Показано, що процеси формування політичної нації в Республіці відбувались в обстановці суспільно-політичних криз і конфліктів, коливань у внутрішній і зовнішній політиці та мали нелінійний хвилеподібний характер. Пошук національної ідентичності в Молдові супроводжувався виникненням ідейно-політичних і ціннісних розколів у політичній еліті та в масах молдовського суспільства, які то посилювалися, то пом'якшувалися з певною періодичністю. Констатовано, що Республіка Молдова практично єдина в Європі країна, де ідентифікаційні розбіжності були визначальним фактором поляризації політичних сил, а конфлікти ідентичностей ставали вагомим чинником політичної мобілізації. Зазначено, що незавершеність процесу національної самоідентифікації в Молдові значною мірою обумовлюють зовнішні фактори, в результаті чого держава виступає предметом впливу більш вагомих суб'єктів міжнародної політики. Зроблено висновок, що хоча політична система Республіки Молдова підтримує існування демократичних тенденцій, досягнення ціннісного консенсусу на основі створення широкого діалогу у публічному просторі та загальногромадянського дискурсу залишається актуальним завданням для національних еліт держави.

Досвід політичного транзиту Республіки Молдова став підтвердженням того факту, що при формуванні політичних націй непоодинокі випадки, коли протистояння символів, смислів і історичних дат відбувається не між різними державами, а проходить усередині самого суспільства. Молдова стала класичним прикладом ідентифікаційного розколу, який поділяє країну на Схід і Захід, Північ і Південь, мешканці яких апелюють до різних версій національної історії.

Ключові слова: Молдова, посткомуністичний транзит, національна ідентичність, перехідні процеси, політична консолідація, геополітичні чинники, політичні партії.

Події кінця 1980-х – початку 1990-х рр. у Європі і світі, які поклали початок трансформації геополітичної моделі світоустрою, співпали з самовизначенням країн пострадянського простору. З початком перебудови у республік колишнього СРСР виникла історична можливість здобуття незалежності й відновлення національної державності, що дало змогу повернути в історію держави і нації, які складали в минулому Російську імперію.

Регіональною особливістю трансформаційних процесів на пострадянському просторі стала необхідність одночасної перебудови політичної й економічної сфер, а нерідко – і набуття національно-державної ідентичності. У даній ситуації національні політичні еліти мали докладати цілеспрямовані зусилля

щодо легітимізації незалежного існування своїх держав і консолідації суспільств.

Період перебудови, на пострадянському просторі супроводжувався переоцінкою системи цінностей, на основі якої відбувався підйом національних рухів. Духовне відродження націй пострадянського простору супроводжувалося усвідомленням того факту, що накопичення, зберігання і трансляція соціально-значимої інформації, яка лежить в основі етнічної ідентифікації, виступає обов'язковою умовою існування суспільства, без чого складно відтворити національну державність. Становлення і розвиток національної самосвідомості в радянських республіках, зростання інтересу до минулого, звернення до історичного досвіду призводили до актуалізації історичної пам'яті в масовій свідомості. Саме у етносоціальній пам'яті соціальні групи, громадські рухи знаходили обґрунтування і підтримку своїм вимогам.

Згодом звернення до історії народів пострадянського простору стало проявляти себе не тільки феноменом етносоціальної пам'яті, а перш за все інтересами створення політичної нації. Оскільки формування самоідентичності національної спільноти забезпечується акумульованою етносоціальною пам'яттю інформацією за допомогою інституту виховання і освіти й транслюється від одного покоління до іншого механізмом соціального успадкування, перед елітами нових незалежних держав постало завдання розбудови цих структур.

Необхідність відновлення національно-державних ідентичностей на пострадянському просторі посилювалася політичними, технологічними й культурними трансформаціями початку третього тисячоліття: глобалізацією, розвитком інтернет-технологій й становленням транснаціональних ідентичностей, регіоналізацією політичного простору та сплеском локальних самоідентифікацій. У цих умовах національно-державні ідентичності відчували подвійний тиск: як з боку наднаціональних і субнаціональних так і регіональних, локальних, віртуально-мережевих ідентифікаційних викликів [1; 2; 3]. Відповідно зростала актуальність теоретичного осмислення і систематизації досвіду, що висвітлює своєрідність історичних шляхів народів СРСР. Різні аспекти формування на пострадянському просторі моделей національно-державної ідентичності знайшли своє відображення в роботах В.М. Капіцина, А.І. Міллера, Г.А. Бордюгова, І.С. Шишкіна і багатьох інших вчених-істориків і політологів [4; 5; 6; 7; 8].

До істориків і політологів активно долучалися представники інших напрямів соціогуманітарного знання (філософії, соціології, культурології), які суттєво розширили поняття національно-державної ідентичності стосовно суспільно-політичних і соціокультурних процесів, що відбувалися на пострадянському просторі. Розгорнулася широка полеміка з проблем формування національної самосвідомості а також відносно ставлення до радянської культурної спадщини в державах колишнього СРСР.

В умовах становлення національних держав і конструювання національного політичного дискурсу історія ставала особливо сильно політизована, а розбіжності в тлумаченні історичних подій і оцінці діячів минулого викликали надзвичайно гострі суперечки. Згодом для термінологічного визначення подібних конфліктів в суспільних науках стало прийнято застосовувати поняття «війни пам'яті» [9].

Експерт у галузі історичної політики І.С. Шишкін констатує, що «одним із наслідків розпаду Радянського Союзу стало переміщення історії в епіцентр політики. На пострадянському просторі «історична політика» перетворилася у високоефективний інструмент вирішення політичних і навіть геополітичних завдань. Практично у всіх колишніх союзних республіках вже понад двадцять років по ключовим історичним подіям ведуться запеклі політичні, а не історичні дискусії. Вони стали неминучим наслідком принципово різного ставлення опонентів до майбутнього своїх країн і народів ... » [8].

Зазначені дискусії до нині зберігають теоретичну та практичну актуальність, оскільки після розпаду СРСР проблеми становлення нової історичної свідомості, пов'язані з набуттям політичної незалежності, так і не знайшли остаточної вирішення в більшості держав пострадянського простору.

Нині дослідження у сфері самоідентифікації націй сформували особливий міждисциплінарний науковий напрям, одним з аспектів якого є вивчення політики пам'яті. Розвитком зробленого в межах цього дослідницького поля, може стати подолання прогалин в існуючих підходах до вивчення процесів формування національно-державної ідентичності, до яких, перш за все, відноситься недостатнє врахування взаємозв'язку внутрішніх та зовнішніх ідентифікаційних викликів, а також взаємовпливу механізмів соціального успадкування суспільнозначимої інформації та інших аспектів суспільної політики. Слід зазначити, що серед наукових робіт, які розглядають проблеми оновлення національної самоідентифікації, в пострадянських країнах переважає сегментативний підхід, коли аналізується історичний досвід окремо взятої держави. Такий метод дозволяє реконструювати найбільш значущі прояви ідентифікаційної політики «пострадянського типу» в колишніх радянських республіках, проте не дає можливості побачити загальну панораму «образу минулого», дослідити взаємозв'язок внутрішньої і зовнішньої політики з процесами національного самовизначення, а також визначити потенційні можливості політики пам'яті як запобіжного механізму щодо виникнення конфліктних ідентичностей на пострадянському просторі.

Варто зазначити, що пострадянські держави при здійсненні власних політик націєбудування не повинні були починати з чистого аркуша. За радянських часів були створені наративи, які виконували важливу функцію консолідації населення СРСР в «єдину спільність» під назвою «радянський народ». З метою формування національної самосвідомості в союзних республіках було проведено розмежування території СРСР з виділенням титульних етнічних

груп, створена національна інтелігенція і керівні кадри, на національних мовах в республіках виходили книги і газети, велося викладання в школах і вузах, у кожній республіці створювалася вписана в загальнорадянський історичний наратив національна версія історії і т.п. [10]. Відповідно пострадянські еліти повинні були займатися не будівництвом національних держав, а їх добудовування з того матеріалу, який їм залишився у спадок від радянського періоду.

У цих умовах перед урядами нових незалежних держав постало непросте завдання створення політичної нації зі своїми міфами і наративами, вирішення якого мало сприяти легітимації незалежного існування власних держав і консолідації їх суспільств. На момент виходу з СРСР не всі союзні республіки мали сталі традиції власної державності й були однорідними в етнокультурному сенсі. В Радянському Союзі кордони республік не були проведені строго за етнонаціональним принципом. Це були скоріше адміністративно-територіальні межі, найчастіше визначені досить довільно. Значна частина республік представляла собою строкатий конгломерат етнічних і мовних груп. Внаслідок цього незалежність від союзного центру, отримана в 1991 р., у більшості випадків не могла стати результатом широкого народного волевиявлення.

З набуттям незалежності ідеологічний вакуум, що утворився на тлі суспільно-культурної кризи періоду перебудови у більшості нових незалежних держав заповнювався етнонаціоналізмом. У деяких з пострадянських республік націоналізм був ближче до громадянського, і будувався не на етнічному матеріалі, а на радянських або неорадянськими символах (Білорусь) [11]. В інших в якості консолідуючої була висунута ідея євразійства, у контексті якої країна позиціонувала себе як територія, де історично відбувалося взаємозбагачення кількох культур (Росія, Казахстан). Ця установка сама по собі мала стримуючий вплив на розвиток етнонаціоналізму. Апеляція до етнічності ставала важливим інструментом мобілізації електорату і збільшення пострадянськими елітами свого символічного капіталу в складних соціально-економічних і політичних умовах.

Оскільки одним із засобів підтримки політичного порядку, поруч зі створенням державою певних інститутів і норм є ідеологічне переконання [12], одним із проявів етнонаціоналізму на пострадянському просторі ставав феномен «націоналізуючого націоналізму», націоналізму, що висуває «вимоги від імені титульної нації або національності, яка визначається в етнокультурних категоріях» і «розуміється як законний «власник» держави, якому держава належить і для якого вона існує» [13]. У цьому випадку усі історичні побудови склалися і проявляли себе навколо поняття «нація» (в етнічному сенсі), яка ставала вищою цінністю [14]. Навколо поняття «нація» вибудовувався й історичний наратив. Природно, що зазначені ідеологічні установки виявляли себе і в конкретних адміністративних практиках. У деяких державах

пострадянського простору ці практики проявлялися перевагами для титульного населення на адміністративних посадах, у веденні бізнесу і т.п.

Важливим інструментом у політиці націєбудування в межах національно-центричної моделі ставав дискурс важкого колоніального минулого, оскільки дозволяв зобразити історичну долю народу як шлях боротьби за свободу й незалежність і таким чином легітимізувати нову державність, що виникла після 1991 р. Відстоюючи незалежність як головне завоювання нації в її історії, більшість держав пострадянського простору розглядала себе в якості колишніх російських колоній. Відповідно і політика пам'яті у цих державах будувалася на протиставленні радянського і дорадянського минулого, з одного боку, і періоду незалежності, з іншого.

У період посткомуністичного транзиту у більшості пострадянських республік, зокрема у тих з них, які до 1991 р. були одними з найбільш русифікованих і сприйнятливих до радянського символізму, було проведено деконструкцію основних положень радянського наративу про дружбу титульного і російського народів, про Велику Вітчизняну війну і т.п.

Бажання затвердити нову ідентичність на опозиції імперському минулому, трактування його виключно в чорних тонах, прагнення витіснити з символічного простору все, пов'язане з колишньою метрополією, – явища, так чи інакше характерні для багатьох держав, що опинилися в аналогічній ситуації, особливо на першому етапі після здобуття незалежності. Однак як зазначає, Д. Летняков, «історія будь-якої імперії – це не тільки насильницьке включення народів до свого складу, шляхом їх асиміляції, а й модернізація периферії, поширення на неї освіти, будівництво доріг, шкіл і т.п.» [15].

Дослідники констатують, що на початок 2015 р. на пострадянському просторі сформувалися різні за своїм концептуальним підґрунтям моделі відношення до радянської спадщини: конфліктна – національно-центрична модель; модель поляризації суспільства, зазвичай за етнолінгвістичною ознакою; і модель «примирення», основу якої складав набір етноцентричних архаїчних сюжетів [16]. Прояв національно-центричної моделі конструювання національно-державної ідентичності у більшості держав пострадянського простору базувався, на тенденційній «антирадянській» інтерпретації історичних фактів, з притаманним їй сприйняттям Росії, як наступниці ідеологічної спадщини радянського минулого, а отже геополітичного та соціокультурного супротивника.

Окрім дискурсу навколо важкого колоніального минулого, ще однією популярною стратегією забезпечення легітимності власної державності для нових незалежних країн західної частини пострадянського простору стало широке використання тези «повернення в Європу». Відповідно до неї, той чи інший народ позиціонував себе як такий, що здавна належить до європейської цивілізації. Прагнення до як найшвидшої реінтеграції в європейське співтовариство розглядалося багатьма дослідниками як важливий чинник, який

сприяв успішній побудові ринкових і демократичних інститутів, оскільки блокував можливості появи будь-яких серйозних ідеологічних альтернатив ціннісним стандартам Заходу і допомагав суспільству примиритися з високими соціальними витратами, які супроводжували трансформаційний період 1990-х рр. [17]. Першими на пострадянському просторі цей чинник розбудови державності досить успішно використали Естонія, Латвія і Литва.

Країни Балтії були не єдині, хто спирався в процесі націєтворення на європейське коріння. Ті пострадянські держави, які в силу географічних та історичних причин не могли претендувати на те, щоб бути споконвічною частиною Європи, також виявляли у себе схильність до західних цінностей, наприклад, до таких як свобода і демократія. Так, Республіка Молдова, щоб підкреслити свій зв'язок з історією Європи, позиціонує себе як землю «нащадків римлян і даків». Символічно, що вхід в Національний музей історії Молдови прикрашає скульптура вовчиці, яка годує Ромула і Рема [18]. «Спробу штучного посилення давнини національної історії, з елементами цілеспрямованої міфологізації історії, націленість на знищення радянської символічної спадщини» В. Титов зазначає як найбільш типові риси формування національної ідентичності [16].

Розглядаючи себе як певні (титульні) нації, що розуміються не в цивільному, а в етнокультурному сенсі, пострадянські республіки повинні були здійснити певні кроки щодо об'єктивно існуючого культурного розмаїття сформованого на їх територіях до моменту проголошення незалежності в 1991 р. Зробивши цивілізаційний вибір на користь певної (титульної) нації, еліти пострадянського простору по-різному сприймали поліетнічність своїх країн.

У пострадянських республіках, суспільства яких відрізнялися політико-культурною та етнополітичною неоднорідністю і фрагментованістю, процеси формування національно-державної ідентичності набули особливої складності. У цих республіках нова політична реальність періоду перебудови виникла, несподівано для значної частини їх населення: за виразом німецького історика К. Мейера деякі з пострадянських держав стали «націями мимоволі» [19]. У результаті політичної трансформації пострадянського простору на карті Євразії з'явилися країни, деякі з яких уперше у ХХ ст. здобули незалежність і можливість самостійно розбудовувати власну державність. Республіка Молдова – одна з таких держав.

Молдова, яка успадкувала своє ім'я від однойменного середньовічного князівства, отримала у спадок і його складні геополітичні характеристики – розташування між Європою і Євразією в безпосередньому оточенні більш вагомих суб'єктів міжнародної політики. У середні віки і в новий час – це були Османська, Австрійська, а потім Австро-Угорська та Російська імперії, інтереси яких неодноразово перетиналися на її території.

З усіх титульних народів СРСР, а потім і пострадянських республік молдовани мають найбільш невизначену і суперечливу етнічну самосвідомість.

Двозначність є навіть у самому етнонімі – молдовани. До російсько-турецької війни Молдова, як і Волощина, перебувала в залежності від Туреччини. У 1812 р. частина території Молдови між Дністром і Прутом, яка набула назву Бессарабія, увійшла до складу Російської імперії. Західна (від Прута) частина Молдови в 1859 р. об'єдналася з князівством Волощина в єдину румунську державу. Населення цієї частини Румунії продовжувало називатися молдовани за приналежністю до регіональної і суб'єтнічної спільноти (однієї з низки подібних спільнот, що утворили румунську націю).

Румунський історик Ф. Костянтиніу пише: «відмінність ситуації в Бессарабії і ситуації в Трансильванії і Буковині була пов'язана з тим, що в Бессарабії, на відміну від румунських земель в Австро-Угорщині, між мешканцями, що говорять розмовною румунською мовою (назвати їх румунами все ж не можна), і титульною нацією не було релігійного бар'єру. У Трансильванії румунові, щоб стати угорцем, необхідно було відмовитися від віри (православної або уніатської), в Російській же імперії це було не потрібно, і молдованин-бессарабець, що прагнув увійти в російські елітарні кола міг стати росіянином непомітно» [20].

У 1912 р. молдовани становили лише 14% населення міст Бессарабії (євреї – 37%, росіяни – 24%, українці – 16%) [21]. Національний розвиток бессарабських молдован (у переважній більшості – неписьменних селян) відрізнявся від розвитку запрутських румунів. На відміну від Трансильванії і Буковини, відсутність у Бессарабії еліти (як ментальної, так і етнічної) позбавила населення верстви, здатної підтримувати процес національного самовизначення. Становлення в Бессарабії інтелігенції і буржуазії – тих суспільних кіл, які, зазвичай, є носіями нової національної самосвідомості, відбувалося дуже повільно, і впродовж до 1914 р. російські молдовани в більшості своїй зберігали донаціональну свідомість.

Після Першої світової війни, бессарабцям у створенні об'єднаної Великої Румунії історією була відведена пасивна роль, трансильванці ж у політичному житті Російської імперії займали активну позицію. Провідною силою руху за відділення Бессарабії від Росії 1918 р. стали трансильванські румуни (військовополонені), відповідно і нова національна свідомість ставала прорумунською, а не молдовсько-бессарабською. 27 березня 1918 р. Сфатул Церій (Рада краю) – імпровізований парламент, що проголосив себе в умовах революційного хаосу органом влади в Бессарабії, прийняв рішення про її входження до складу Румунії. Почався період цілеспрямованої політики румунської влади на інтеграцію бессарабських молдован у єдину румунську націю. Однак для такої інтеграції у відносно відсталій Румунії післявоєнних часів не було ні достатніх сил, ні часу.

У 1940 р. внаслідок поділу сфер впливу між СРСР і Німеччиною, а потім за підсумками Другої світової війни, Бессарабія увійшла до складу СРСР. Основна її частина (без деяких районів, переданих Україні) разом з частиною земель по

Лівобережжю Дністра, які ніколи раніше не належали до історичної Молдови, а в міжвоєнний період входили до Молдавської РСР у складі України, утворила Молдавську РСР.

За часів СРСР національний розвиток молдован набув у складі цієї нової радянської республіки специфічних особливостей. Розвиваючи приєднані території, радянське керівництво створювало умови для найбільш повної їх інтеграції: економічної, політичної, ідеологічної в єдиний імперський організм. Політика комуністичного керівництва не була безуспішною – в Молдові майже повністю був відсутній дисидентський рух, а прояви націоналізму (підпільні організації, публічні виступи і т.п.) були слабкими і епізодичними [22].

У радянський період влада в політичних цілях штучно конструювала особливу спільність з бессарабських молдован, які опинилися після 1940 р. на території СРСР, прагнучи відокремити їх від румунів, які залишилися з іншого боку кордону. Як зазначає Д. Фурман: «молдовани-бессарабці мешкали у відриві від Запрутських румунів у складі Росії у 1812-1918 рр. і в складі СРСР у 1940-1941 і 1944-1991 рр. Це – дуже великий період часу, за який, навіть незалежно від зусиль російської і радянської влади, не могло не скластися деякого відчуття спільності і відмінності від молдован, які мешкали в іншій країні і в інших умовах» [23]. Імперське та радянське минуле заклало основи формування на території сучасної Молдови двох конкуруючих ідентичностей – молдовської та румунської.

Значна ступінь ціннісного розколу молдовського суспільства надала специфіку національному руху в МРСР, що формувався на хвилі перебудови: тоді місцеві патріотичні сили прагнули до виходу зі складу Радянського Союзу не для того, щоб створити саме молдовську державу, а для того, щоб приєднатися до Румунії: «Геть кордон, що розділяє румунський народ!», таким було головне гасло Народного фронту в Молдові [23].

У 1990 р. Верховна Рада Молдавської РСР, яка тоді ще входила до складу Радянського Союзу, «прийняла Висновок комісії щодо пакту Молотова-Ріббентропа, в якому акт створення МРСР проголошувався незаконним, а приєднання Бессарабії до СРСР – окупацією румунських територій». 27 серпня 1991 р. парламент Молдови прийняв Декларацію про незалежність, у якій пакт Молотова-Ріббентропа і закон СРСР «Про утворення союзної Молдавської РСР» були визнані такими, що втратили силу. Декларація скасовувала «акти розчленування національної території 1775 і 1812 років», які позбавляли молдовське князівство низки земель, що дозволило відмовитися від визнання кордонів, які склалися у регіоні [24]. Відповідно до Декларації незалежності офіційна мова незалежної Молдови ставала не молдовською, а румунською [25]. Слід зазначити, що закони про мову, які переводили молдовську з кирилиці на латиницю та оголошували її державною мовою і вимагали знання цієї мови для посадовців державної служби, були прийняті ще в серпні 1989 р. Верховною Радою.

Наявність у пострадянській Молдові внутрішніх етнонаціональних рубежів слов'янського, тюркського й романського народів значно ускладнювала становлення державності РМ. Спроби Народного Фронту Молдови і помірних націонал-демократів, запустити процес уніонізації (об'єднання на основі Румунії) колишньої МРСР викликали потужний спротив населення на сході та півдні країни. Оскільки проект проголошення незалежності на основі етнічної єдності Молдови з Румунією свідчив про радикальний і остаточний розрив з Росією та перспективу перетворення етнічних слов'ян у крихітну меншість у великій державі з відмінним світосприйняттям як минулого так і сьогодення, на територіях, де переважало російськомовне населення, це призводило до протидії проявам уніонізму.

Ігнорування прихильниками об'єднання Молдови з Румунією історично сформованого етнічного різноманіття у регіоні, де молдовани тяжіють до румунів, тюрки-гагаузи – до Туреччини, а росіяни й українці – до східнослов'янського світу, призвела до виникнення в РМ політично нестабільних територій [26]. Реакція на поширення румунського уніонізму проявила себе активізацією сепаратистських рухів на індустріально розвинених землях Лівобережжя Дністра, які увійшли до складу Молдавської РСР за радянських часів. Результатом громадянської непокори стало виникнення Придністровської Молдавської Радянської Соціалістичної Республіки (з 1991 року – Придністровська Молдавська Республіка), утворення якої було проголошено на проведену в Тирасполі 2 вересня 1990 р. II Надзвичайному з'їзді депутатів всіх рівнів Придністров'я.

Загроза ліквідації кордону по Пруту створила кордон по Дністру. 25 серпня 1991 р. (одночасно з Молдовою) Верховна Рада ПМРСР прийняла «Декларацію про незалежність ПМРСР». У червні 1992 р. між молдованами і придністровцями спалахнули військові сутички, під час яких Румунія надала Молдові «істотну військову допомогу» [27]. Згодом присутність в РМ російської армії перевела конфлікт у статус замороженого і закріпила існування сепаратистської держави в Придністров'ї.

Внаслідок внутрішньополітичної невизначеності сепаратистські тенденції, окрім Придністров'я, виникли і у крихітній болгарській меншини в Гагаузії, населення якої також є етнічно чужим Румунії. Осередок напруги, що виник на півдні Молдови в Дубоссарах, привів до проголошення невизнаної республіки Гагаузія, період існування якої тривав з 1990 по 1994 рік, коли внаслідок перемовин Гагауз Єрі увійшла до складу Республіки Молдова як Автономне територіальне утворення. У новій незалежній державі – Республіка Молдова склалося два сепаратистських анклавів, в одному з яких перебувала російська армія, у наслідок чого і саме державне утворення сприймалося значною частиною його громадян як щось тимчасове і перехідне – до об'єднання.

Оскільки частина населення Молдови (Придністров'я і Гагаузія) виступала не проти союзного центру, а проти гасел націоналізму і уніонізму, що виходили

від республіканської влади, поруч з ідеями уніонізму виникає і проект збереження власне молдовської державності. Першою перемогою сил, які виступали за збереження молдовської державності, стали результати референдуму 1994 р. на якому 97,9% виборців висловилися за розвиток Молдови як «незалежної та єдиної держави» [28]. В тому ж році була прийнята конституція, де державною мовою була проголошена не румунська, а молдовська (принциповим було саме формулювання) – на відміну від Декларації незалежності.

Розпад Радянського Союзу і утворення на його території нових суверенних держав супроводжувався виникненням і подальшим розвитком цілої низки складних і суперечливих соціо-політичних і соціально-економічних процесів і явищ. Розбудова національної державності у більшості з колишніх радянських республік носила непослідовний і конфліктний характер. Протиріччя посткомуністичного транзиту поглиблювалися низкою чинників, які значно впливали на становлення національно-державної ідентичності в країнах колишнього СРСР.

Здійсненню політики ідентичності в нових незалежних державах перешкоджала системна суспільно-економічна криза 1990-2000 рр., оскільки фокус уваги масової свідомості у той період був зміщений у бік вирішення нагальних економічних і соціально-побутових проблем. Парадигма виживання, в межах якої відбувався розвиток пострадянських суспільств на початку і в середині 1990-х рр., не тільки сприяла розвороту до первинних соціально-побутових потреб, а й продукувала ностальгічні суспільно-політичні настрої.

Не менш важливими обставинами, які також негативно позначилися на процесах становлення національно-державної ідентичності в пострадянських державах, були внутрішній розкол національних еліт та інституційна розбалансованість систем державного управління і, як наслідок, – звуження «горизонтів» політичного планування в умовах загальної соціальної невизначеності. На початку XXI ст. до зазначених факторів у низки країн пострадянського простору (Грузії, України, Киргизії, Молдови) додався фактичний колапс державності, за яким відбулися «кольорові революції». Нестабільність політичної ситуації з новою силою поставила питання ціннісних орієнтирів та цивілізаційного вибору перед суспільствами цих держав.

У пострадянський період нові незалежні держави мали визначити як свою цивілізаційну приналежність, так і власне місце в системі міжнародних відносин, зокрема, характер зв'язків з іншими країнами, як з регіональними і нерегіональними лідерами, так і з безпосередніми сусідами. Беручи до уваги обмеженість або гостру нестачу власних ресурсів національного розвитку (виробничих, технологічних, фінансових, енергетичних, сировинних), пострадянським країнам необхідно було забезпечити свій національний суверенітет максимально ефективними методами та уникнути попадання в політичну або економічну залежність від більш розвинених і потужних держав.

Вагому роль у вирішенні цих завдань поруч з мобілізацією внутрішніх ресурсів було покликане зіграти проведення активної зовнішньої політики з урахуванням національних інтересів, і пріоритетів, та визначенням механізмів їх досягнення.

В основу міжнародної політики цілої низки пострадянських країн лягли концепції «багатовекторності», які згодом стали найважливішою характеристикою їх зовнішньополітичного курсу. Проголошення новими незалежними державами в якості основного базового принципу зовнішньополітичної діяльності принципу «багатовекторності» було, зазвичай, закономірним наслідком протиріч, пов'язаних з пошуком національної ідентичності. Концепції «багатовекторності» на пострадянському просторі реалізовувалися в різних формах і згодом набули помітних відмінностей у послідовності та ефективності їх реалізації.

Через чверть століття після свого утворення нові незалежні держави стали істотно відрізнятися одна від одної за характером політичних систем, та за рівнем економічного розвитку, а головне – за своїми стратегічними цілями, прагненнями і орієнтирами. Ці відмінності були обумовлені бурхливими і неоднозначними процесами формування національної державності, в котрих відбивалися як істотні зрушення в розстановці основних внутрішньополітичних і суспільних сил, так і зміни, що відбувалися в міжнародній обстановці. Як наслідок, виникли серйозні відмінності в підходах держав пострадянського простору до вибудовування відносин зі своїми зовнішньополітичними партнерами, як у двосторонньому, так і в багатосторонньому форматах.

Пошук цивілізаційних орієнтирів призвів до того, що на практиці декларація прихильності багатовекторності ННД нерідко зводилася або до пріоритетного зміцнення зв'язків з «колективним Заходом» (США, НАТО і ЄС), або до орієнтації переважно на регіональних партнерів (Китай, Туреччина, Іран), або до участі в реалізації євразійського інтеграційного проекту, очолюваного Росією. Як зазначає Г. Чуфрін жоден з цих напрямків зовнішньополітичної діяльності не став домінуючим на пострадянському просторі, і для всіх пострадянських держав, включаючи союзників Росії по ОДКБ і ЄАЕС, стала характерною відсутність послідовного зовнішньополітичного курсу [29]. Більш того – у різні періоди розвитку тих чи інших нових незалежних держав, окремі сегменти політики багатовекторності отримували пріоритетне значення у їх зовнішньополітичній практиці, доповнюючи, або навіть змінюючи інші. Особливо помітною була схильність зовнішньої політики пострадянських держав до «потреб» поточного моменту. Іншими словами, проблема формування сталого і послідовного зовнішньополітичного курсу пострадянських країн ще далека від свого вирішення.

З часом попри декларовану політику «багатовекторності», державам пострадянського простору доведеться більш чітко визначитися зі своїм місцем у новій системі міжнародних відносин, оскільки політика переважної більшості

як регіональних (ЄС, Росія), так і нерегіональних лідерів (США), не передбачає рівноправних відносин і серйозно обмежує можливості нових незалежних держав щодо національного самовизначення, перетворюючи їх у акторів без суверенітету. Більшість партнерів не визнає за колишніми радянськими республіками права на проведення незалежної зовнішньої політики і вимагає зробити однозначний вибір виключно на користь своїх інтеграційних пріоритетів, що суперечить національним інтересам держав пострадянського простору, породжуючи нові загрози і конфлікти.

Коливання в зовнішньополітичних орієнтирах на пострадянському просторі, стають цілком закономірним відображенням ціннісного розколу різних груп і кланів, які продовжують вести боротьбу за владу. Так, декларуючи прихильність принципам «багатовекторності», нові незалежні держави на практиці прагнуть забезпечити вирішення своїх зовнішньополітичних і зовнішньоекономічних завдань, вдаючись як до пріоритетного зміцнення зв'язків з Євросоюзом і НАТО, так і до активізації орієнтації переважно на регіональних партнерів, зокрема беручи участь у реалізації євразійського інтеграційного проекту, очолюваного Росією. Відсутність сталих національних пріоритетів при побудові послідовної зовнішньої політики стала характерною рисою довготривалого політичного транзиту для більшості пострадянських країн.

Після розпаду СРСР західна частина пострадянського простору, на відміну від більшості інших колишніх союзних республік, отримала можливість оголосити себе Європою (як це сталося в республіках Прибалтики), оскільки цей регіон є Європою географічно. Молдова, Білорусь та Україна також прагнули до Європи. Однак ментально, суспільство цієї частини євразійського простору колиалося між різними ціннісними орієнтирами, що було обумовлено як історичним минулим (співіснування у межах єдиного культурного простору колишнього СРСР), так і географічним положенням (на західному фланзі ці держави межують з країнами Євросоюзу, зі сходу Україна та Білорусь – з Росією, а Молдова – з Україною). Перехідний стан суспільства та ідентифікаційні відмінності названих країн знайшли свій прояв у їх зовнішньополітичних орієнтирах.

Нині помітну роль у формуванні зовнішньополітичних пріоритетів, яким віддають перевагу політичні еліти України, Білорусі та Молдови, відіграє політика їх західних сусідів: Польщі, Румунії та Угорщини. На зовнішню політику Молдови значно впливає наявність невизнаної Придністровської Молдовської Республіки, яку уряд РМ реально не контролює. В Україні подібна ситуація склалася в зв'язку з анексією у 2014 р. Криму і виникненням невизнаних Донецької і Луганської Народних Республік. Білорусь, населення якої етнічно є більш однорідним, на відміну від Молдови та України, характеризує досить стабільна внутрішньополітична ситуація.

Оскільки політичний дискурс і самовідчуття в цих нових незалежних державах різняться між собою, – процес входження в європейські структури проходить з різними швидкостями. У Білорусі прагнення на Захід обмежують потреби економіки, яка цілковито залежить від зв'язків з Росією. Україна намагаючись стати повноправним членом європейської спільноти, з 2015 р. проводить послідовну політику, націлену на реалізацію заяв про швидке входження до складу Євросоюзу і в НАТО. В республіці Молдова обраний президентом у 2016 р. І. Додон, долаючи опір проєвропейського уряду, зміцнює російський вектор молдовської політики.

Впродовж тривалого політичного транзиту суспільство Молдови так і не досягло згоди щодо ціннісних та цивілізаційних орієнтирів. З початку утворення Республіки Молдова прорумунсько налаштовані національно-патріотичні сили спрямовували країну в західному напрямку, темпи цього політичного дрейфу то прискорювалися, під тиском уніоністів, то дещо уповільнювалися протягом років. Зазначена тенденція спостерігалася не тільки після приходу до влади у 2009 р. коаліції відверто прозахідних політичних партій, включаючи Демократичну, Ліберально-демократичну і Ліберальну, але і в період правління в країні Партії комуністів (2001-2009 рр.). Характеризуючи зовнішньополітичний курс ПКРМ у ці роки, журнал «Проблеми національної стратегії» зазначав, що «ця політична сила, яка формально виступала на захист прав російськомовного населення і традицій дружби з Росією, конституційного нейтралітету і політичної багатовекторності Молдови, на практиці послідовно і результативно проводила політику розширення співпраці РМ і НАТО» [30].

Надалі ж коаліція прозахідних політичних партій у різному її поєднанні стала все більш явно і послідовно підтримувати не тільки інтеграцію Молдови в Євросоюз і розширення співпраці з НАТО, але і фактичну відмову від національного суверенітету країни на основі приєднання до Румунії. В обґрунтування такого зовнішньополітичного курсу були висунуті не тільки тенденційно підібрані історичні, мовні, етнічні та економічні аргументи, а й існування невирішеного конфлікту між Республікою Молдова і Придністровською Молдовською Республікою. Використовуючи факт знаходження Оперативної групи російських військ у Придністров'ї в якості основного аргументу, прозахідні правонаціоналістичні і прорумунсько налаштовані сили виступали за відмову Молдови від закріпленого в її конституції статусу нейтральної та позаблокової держави з подальшим приєднанням до НАТО.

Стан внутрішнього суспільно-політичного середовища РМ того періоду відображує соціологічне опитування (Institut de Politici Publice. Barometru de opinie publică. Novembre 2006), метою якого була оцінка політичних уподобань різних, за етнічною приналежністю, груп населення Молдови [31]. Проведене опитування продемонструвало взаємозв'язок розподілу за національною самоідентифікацією з політичним розмежуванням по лінії праві – ліві. Довіру

до Партії комуністів виявили – 8,1% румунів і 41,6% молдован, до уніоністської соціал-ліберальної партії – 37,8% румунів і 13,8% молдован, до християнсько-демократичної народної партії – 40,5% румунів і 14,7% молдован. Вважали, що ПКМ найбільш відображає їх інтереси, – 0% румунів і 55,5% молдован. Проведене дослідження стало відображенням ступеню ідентифікаційного розколу суспільства РМ і підтвердило, що за молдовськими лівими і правими стоять не тільки ідеологічні та ціннісні уподобання, а різні національні ідентифікації.

Виявлені тенденції поляризації суспільства, які намітилися в країні, показували, що румуни більше, ніж молдовани, були схильні вважати, що країна йде в неправильному напрямку (70,3% румунів і 53,8% молдован). Румуни виявили невдоволення політикою прокомуністичних властей у всіх сферах (у сільському господарстві – 75,7% і 71,5%, в освіті – 62,2% і 49,9%, культурі – 59,5% і 54,1%, охороні здоров'я – 73% і 69,2%, зовнішній політиці – 70,3% і 60,3%). Економічну ситуацію в Молдові як погану і дуже погану оцінювали 37,8% румунів і 23,3% молдован. Вважали, що при комуністичному уряді корупція посилилася – 45,9% румунів і 34,2% молдован. Відповідно Закон про люстрацію підтримували 45,9% румунів і 30,6% молдован. Заявили, що на референдумі про вступ до ЄС голосували б «за», 72,9% молдован і 81,1% румунів.

Етнічні румуни в Молдові дедалі більше впливали на суспільно-політичну та цивілізаційну орієнтацію країни. Поширенню ідей прозахідної орієнтації в РМ сприяло посилення привабливості Румунії, яка у 2007 р. стала членом Євросоюзу. Д. Фурман зазначав, що: «румунський президент Т. Бесеску безпосередньо закликає молдован увійти в ЄС найкоротшим шляхом – через Румунію – і каже, що Румунія – єдина європейська країна, яка залишається розділеною» [32].

Бухарест, з часів Російської імперії і Радянського Союзу, конкурував з Москвою за вплив на Молдову (Бессарабію). Після розпаду СРСР в Румунії широко обговорювали перспективи об'єднання двох країн. Згідно опитування, проведеного фахівцями INSCOP Research, у березні 2016 р., майже 40% румунів були упевнені, що об'єднання РМ і Румунії принесе останній низку переваг (не згодні з цим твердженням були 28,5% респондентів і майже 32% опитаних не змогли однозначно відповісти на це питання, або відмовилися на нього відповідати) [33].

Після охолодження відносин Молдови з Росією, Румунія стала головним економічним партнером та постачальником фінансових ресурсів в РМ (тільки у травні 2016 р. Президент Румунії Клаус Йоханніс підписав закон про виділення Молдові фінансової допомоги на суму в 150 млн. євро) [34].

Окрім економічної складової, що ставила РМ у залежне становище, її вразливість підвищувала неготовність Бухаресту підписати базовий договір, який би на юридичній основі закріпив взаємне визнання суверенітету і

територіальної цілісності двох країн. Відсутність відповідної правової бази, яка сприяла б усуненню накопичених за століття територіальних суперечок, загострювала проблему ідентичності в Молдові та актуалізовувала ідеї уніонізму.

Просуванню політичних інтересів Румунії сприяла активна роздача румунського громадянства на території Молдови. РМ визнала подвійне громадянство, а Румунія стала надавати громадянство всім, народженим на її території починаючи з 1940 р. Змагаючись за вплив у регіоні Бухарест діяв симетрично Росії, яка, використовуючи подібні політичні практики, свого часу надавала громадянство населенню Придністров'я. Результативність роботи Національного бюро з громадянства Румунії наочно демонструє кількісна динаміка: якщо у 2009 р. було видано 22 тис. паспортів, а у 2010 р. – 41800, то у 2011 р. вже близько 100 тис. У період з 1 січня 2002 р. по 11 квітня 2016 р. було схвалено 385167 заяв, про надання (відновлення) румунського громадянства, поданих молдовськими громадянами [35]. Є відомості, що румунські паспорти отримували навіть мешканці Придністров'я, зокрема і представники придністровської еліти [29].

Ілюстрацією успішності політики уряду Бухаресту свідчать дані перепису населення Молдови 2014 р. Згідно з інформацією, поширеною Національним бюро статистики, при загальному падінні кількості населення (з 3383332 осіб у 2004 році до 2913281 – у 2014 р., без урахування даних щодо Придністров'я), за останні десять років кількість румунів у Молдові зросла більш ніж у 10 разів (з 2,2% до 23,18% – у 2014 р.). Кількість молдован зменшилася майже на 20% і налічувала 56,82%. За цей період у країні помітно скоротилася і кількість представників національних меншин: українці становили 7,62% населення (у 2004 р. – 8,4%); росіяни – 5,46% (5,9%); гагаузи – 3,89% (4,4%); болгари – 1,64% (1,9%) [36].

Більшість представників політичної верхівки Молдови має румунське громадянство, що становить потенційну загрозу лобіювання інтересів бізнесу чи політичних кіл сусідньої країни. Однак для пересічних молдован подвійне громадянство не завжди означає вираження політичної лояльності Москві чи Бухаресту. Мотиви отримання румунського громадянства могли бути різними, і в першу чергу вони були пов'язані з бажанням спростити в'їзд у Європу [37]. Наявність паспортів сусідніх країн дозволяла активній частині населення Молдови виживати у складних економічних умовах, полегшуючи перетин кордону (за даними Національного бюро статистики РМ, з 3547539 осіб, що мешкають у країні, станом на 2018 р., 352700 були вимушеними мігрантами [38]). Водночас зрозуміло, що молдовани з румунським громадянством будуть позитивно ставитися до перспективи об'єднання і, у всякому разі, не будуть сприйнятливі до румунофобії.

Оскільки в Молдові не тільки дозволено громадянство кількох країн одночасно, але й не заборонено особам з декількома паспортами займати

державні посади, політика роздачі паспортів на території РМ значним чином впливає на молдовські реалії. Станом на початок 2018 р. громадянами Румунії були: спікер молдовського парламенту А. Канду, лідер Демократичної партії В. Плахотнюк, а також більшість суддів Конституційного суду. У всіх міністерствах, не виключаючи і силові, працюють румунські радники і молдовани з румунським громадянством [39].

Бухарест контролює суспільно-політичну ситуацію Молдови не тільки за допомогою масової паспортизації населення, а й через підписаний у 2012 р. військовий договір, за яким молдовська армія фактично підпорядковується румунському генштабу. Часом раніше було підписано угоду по лінії МВС, після чого стало можливим використовувати румунську жандармерію під час придушення заворушень у Молдові [40]. Оскільки Придністров'я розглядається Кишиневом як частина Молдови, то будь-яке загострення ситуації на цій території може спричинити за собою запрошення румунських силовиків за умови, якщо таке загострення визначити як заворушення.

Підпорядкування ідеям румунського уніонізму в Республіці Молдова має свої об'єктивні передумови. У наслідок того, що етнічний бар'єр між бессарабськими молдованами і румунами практично відсутній і діалектичні відмінності розмовної мови молдован мало відрізнялися від розмовних мов інших румунських суб'етнічних груп, в Молдові вони привели до спроб створення на їх основі румунської національної ідентичності. Потяг до цивілізаційної єдності з сусідньою країною посилювався у період, коли у міру ерозії офіційної ідеології в усьому СРСР йшов процес звернення інтелігенції до культури дорадянського періоду. Однак молдовська дорадянська історія і культура – це історія і культура тієї Молдови, яка стала частиною Румунії і яка влилася в загальнорумунську історію і культуру. Як наслідок «занурення у світ культури, створеної на румунській мові молдовсько-румунськими класиками ХІХ ст. призводило до дихотомії самосвідомості, оскільки неминуче наражалось на національну міфологію протиставлення нащадків римлян і даків слов'янам, яка поділялася цими класиками» [18].

Молдовські історики, також схильні до підтримки ціннісного розмежування, яке виникло на основі різних національних ідентифікацій і створює дві різні версії національного наративу. «Молдовеністи» роблять акцент на таких подіях, як виникнення Молдовської держави, правління Штефана чел Маре, Дмитра Кантемира, інкорпорації Молдови в Російську імперію і т.п. До того ж перебування Молдови у складі Румунії в 1918-1940 рр. вони нерідко вважають трагічною сторінкою історії. «Руміністи» ж навпаки вважають, що набагато важливіше вивчати дако-римські війни, процес формування румунської нації, заснування Румунії в 1859-1861 рр. та ін. [18]. Фрагментація національної еліти сприяє посиленню ідентифікаційного розколу суспільства РМ, оскільки ретранслюється механізмами соціального успадкування і, таким чином, впливає на національну спільноту.

Оскільки титульним етносом в Молдові визнається румунський, з'явився знак рівності між історією країни і історією румунської нації. У результаті всім молдовським школярам, зокрема болгарам, гагаузам, росіянам і українцям, доводиться вивчати «історію румунів», а не історію Молдови. Історія румунів вивчалася у молдовських школах замість історії Молдови з 1990 р. І хоча в 2006 р. вона була об'єднана із загальною історією [41], суть шкільної історичної освіти не змінилася («програми і підручники складають на конкурсній основі місцеві автори, але випускаються вони на гроші румунського уряду») [42]. З приходом до влади президента І. Додона питання про зміст підручників піднімалося, але не набуло остаточного вирішення.

Ствердженню в Республіці Молдова ідей румунського уніонізму сприяли проєвропейсько налаштовані сили в парламенті Молдови: вони прийняли закон, який обмежує мовлення російських ЗМІ, піднімали питання про вихід РМ зі складу СНД і т.п. Якщо президент І. Додон не підписував законопроекти подібного роду, Конституційний суд відсторонював його, на деякий час, від виконання президентських обов'язків, а прем'єр-міністр ставав виконуючим обов'язки глави держави і підписував закони, вигідні уніоністам.

Наприкінці 2017 р. Конституційний суд Молдови позитивно відреагував на законопроект про зміну в Конституції назви державної мови з молдовської на румунську [43] оскільки, на думку суддів, Декларація незалежності, в якій державна мова називається румунською, превалює над конституцією, де мова продовжує називатися молдовською [44].

Вплив Румунії в РМ можна назвати тотальним: замість власної історії вивчається історія румунів, а мова офіційно називається не молдовською, а румунською. Незважаючи на це, більшість молдовських громадян не хоче об'єднання з Румунією, а північ і південь Молдови у разі поглинання її Румунією мають потенціал до збройного опору, оскільки ні Бухарест, ні контрольовані ним молдовські еліти так і не змогли запропонувати прийнятну для переважної більшості молдован модель входження країни до складу Румунії. Відтак спроба поширення ідей уніонізму на території Молдови приховує небезпеку посилення опору на російськомовному півночі і гагаузькому півдні. У разі відмови від декларованого конституцією РМ принципу постійного нейтралітету і зміни її статусу як незалежної держави, або входження в НАТО, країні може загрожувати територіальний розкол у результаті виходу з її складу Гагаузії. На користь такого сценарію висловилося більше 95% учасників референдуму, проведеного в цьому автономному регіоні в 2014 р.

В умовах глибоких політичних та ідентифікаційних суперечностей успіхом опозиційних сил Молдови стала перемога проросійськи налаштованого лідера соціалістів І. Додона у другому турі президентських виборів у листопаді 2016 р., на яких, відповідно до рішення Конституційного суду країни, переможець уперше з 1997 р. знову визначався всенародним голосуванням, а не

через голосування в парламенті. Ця перемога стала відображенням кризи ідеології румунського уніонізму.

Незважаючи на активну підтримку Бухарестом, прорумунської орієнтації в Молдові більшість громадян все ж виступала проти такого сценарію. Так, за євроінтеграцію за даними опитування 2017 р., висловилося трохи більше 41% опитаних, що перевищило число прихильників об'єднання з Румунією практично вдвічі, а євразійську інтеграцію підтримувало 46% опитаних [45]. Проти вступу Молдови в НАТО виступили 60,8%, а 20,2% були готові бачити свою країну членом Північноатлантичного альянсу. Проблема у уніоністів була і з персональною політичною підтримкою. Послідовного противника об'єднання з Румунією президента І. Додона підтримувало більше 35% громадян Молдови, приблизно 22% віддавали перевагу екс-кандидату у президенти М. Санду. Третє місце (2,6%) займав А. Нестасе, який не є послідовним уніоністом (його партія переслідує соціальні цілі), але деякі його прихильники бачили вирішення соціальних питань у об'єднанні з Румунією [46].

Наприкінці 2017 р. найбільшою популярністю серед мешканців Молдови користувалися три політичні партії: Партія соціалістів на чолі з І. Додоном (понад 50% голосів), Партія «Дія і солідарність» на чолі з М. Санду (26%) і Демократична партія В. Плахотнюка (трохи більше 6%) [45]. З названих партій лише Демократична партія є однозначно уніоністською, а партія Майї Санду схильна до утворення ситуативних союзів [47], однак на момент проведення опитування М. Санду виступала проти об'єднання з Румунією. Тобто молдовани у своїй більшості підтримували національно-центричний напрямок.

Проти односторонньої євроатлантичної зовнішньополітичної орієнтації країни на користь зближення з Росією і Євразійським економічним союзом послідовно виступав лідер партії соціалістів І. Додон. Під час свого першого офіційного закордонного візиту після обрання президентом РМ та зустрічі з В. Путіним у Москві у січні 2017 р. І. Додон висловився за отримання його країною статусу спостерігача в ЄАЕС. Ця ініціатива президента Молдови, як і в цілому заклики поліпшити відносини з Росією, піддавалися жорсткій критиці з боку прозахідної парламентської більшості. Водночас підсилюючи натиск, парламентарії навіть зуміли домогтися обмеження виконання І. Додоном низки його конституційних повноважень [32]. Попри це, декларовані партією соціалістів (яку до свого обрання очолював чинний президент Молдови) пріоритети – відновити в повному обсязі міждержавні зв'язки з Росією, об'єднатися з Придністров'ям і зберегти молдовську державність, вважаючи на результати парламентських виборів, що пройшли 24 лютого 2019 р., отримали значну підтримку у населення Молдови (35 депутатських мандатів) [48].

Ідентифікаційний розкол політичних еліт РМ, а також наявність сильних і впливових румуно-уніоністських меншин надає особливий характер суспільному життю країни. Розкол молдовського суспільства, при якому

політичні уподобання пов'язані з різною національною ідентифікацією і з різною церковною приналежністю (уніоністи – парафіяни відновленої у 1992 р. румунським патріархатом Бессарабської митрополії, інша частина населення – парафіяни підпорядкованої Москві Кишинівської митрополії) – глибше і міцніше, ніж звичайний розкол на лівих і правих.

Незважаючи на різницю стартових умов і специфіку кожного окремого випадку, можемо констатувати, що у політиці ідентичності, яку здійснювали нові незалежні держави пострадянського простору, було багато спільного: це пошук і посилення на стародавні культурні та політичні традиції титульної нації, відмова від імперського минулого, зображення його як часу «окупації» національної території (її експлуатації на користь метрополії), активне використання етноцентристської ідеології для політичної мобілізації населення і т.п. Водночас у кожній державі колишнього СРСР зазначені стратегії мали і свої особливості, які визначалися співвідношенням розмірів титульного і нетитульного населення, історичною спадщиною, характером цивілізаційних зв'язків, уподобаннями конкретних політиків і іншими об'єктивними і суб'єктивними факторами.

Спільні для більшості пострадянських республік проблеми самоідентифікації в Молдові найбільш виражено проявили себе жорстким ідеологічним протистоянням. Підвищена нестабільність внутрішньополітичної системи Республіки стала закономірним проявом незавершеного політичного транзиту, що знаходило своє відображення у проявах політики національно-державної ідентичності. В умовах численних внутрішніх протиріч, значного конфліктного потенціалу, накопиченого ще за радянських часів, який проявив себе з набуттям Молдовою політичного суверенітету, історія розглядалася не тільки як ресурс державного будівництва, що сприяє виробленню консолідуючої ідентичності, а здебільшого як ідеологічний фактор, засіб впливу на політичних опонентів.

Досвід політичного транзиту Республіки Молдова став підтвердженням того факту, що при формуванні політичних націй непоодинокі випадки, коли протистояння символів, смислів і історичних дат відбувається не між різними державами, а проходить усередині самого суспільства. Молдова стала класичним прикладом ідентифікаційного розколу, який поділяє країну на Схід і Захід, Північ і Південь, мешканці яких апелюють до різних версій національної історії. За роки посткомуністичної трансформації суспільство РМ так і не досягло базової згоди з приводу ціннісної орієнтації та інтерпретації свого минулого, а часто і відносно бажаної картини майбутнього.

Практики формування національно-державної ідентичності в Молдові носили і продовжують зберігати багато в чому розбалансований, аритмічний характер, обумовлений як суперечностями політичного транзиту, так і внутрішньою фрагментацією «нових» пострадянських еліт. Водночас досвід Республіки Молдова засвідчує, що відсутність консенсусу з базових питань, що стосуються самого існування держави і нації, глибокі не тільки політичні, але й

ідентифікаційні суперечності не стали перешкодою розвитку демократичних тенденцій. Саме демократичні тенденції в РМ могли б стати запорукою створення консолідованої політичної нації, на основі широкого діалогу у публічному просторі і загальногромадянського дискурсу, з метою пошуку ціннісного консенсусу з основних питань, який би поділявся усіма членами суспільства, формуючи стійку загальногромадянську лояльність.

Список використаних джерел та літератури

1. Бек У. Что такое глобализация. – М., 2001. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://studfiles.net/preview/5287209>
2. Кастельс М. Информационная эпоха: экономика, общество и культура. – М., 2000. – 608 с.
3. Хантингтон С. Кто мы? Вызовы американской национальной идентичности. – М., 2008. – 640 с.
4. Капицын В.М. Политизация этнических идентичностей в «гибридной войне» // «Гибридные войны» в хаотизирующемся мире XXI века / Под ред. П.А. Цыганкова. – М.: Изд-во МГУ, 2015. – 308 с.
5. Миллер А.И. Политика строительства нации-государства на Украине // Политическая наука. – 2010. – № 1. – С. 76-99.
6. Бордюгов Г.А. «Войны памяти» на постсоветском пространстве. – М., 2011. – 256 с.
7. Шевченко Р. Почему Приднестровье лишилось российских денег. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://pmrf2.ru/0100_all-articles/rossiya-snyala-pridnestrove-s-dovolstviya
8. Шишкин И.С. Историческая политика в странах СНГ. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.regnum.ru/news/1543271.html?forprint>
9. Шнирельман В. Ценность прошлого: этноцентристские исторические мифы, идентичность и этнополитика // Реальность этнических мифов / Под ред. М.Б. Олкотта. – М.: Гендальф, 2000. – С. 12-33.
10. Мартин Т. Империя «положительной деятельности». Нации и национализм в СССР, 1923-1939. – М.: РОССПЭН, 2011. – 855 с.
11. Ластовский А. Специфика исторической памяти в Беларуси: между советским прошлым и национальной перспективой. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://polit.ru/article/2010/07/19/belorus/#a14>
12. Мигранян А.М., Пшеворский А. Демократия в российском зеркале. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.hse.ru/data/2013/10/14/1281056884/>
13. Брубейкер Р. Национальные меньшинства, национализирующиеся государства и внешние национальные отечества в новой Европе // Этнос и политика. Хрестоматия / Под ред. А.А. Прусаускаса. – М.: Изд-во УРАО, 2000. – С. 174-178.
14. Бордюгов Г., Бухараев В. Вчерашнее завтра: как «национальные истории» писались в СССР и как пишутся теперь. – М.: АИРО-XXI, 2011. – 325 с.
15. Летняков Д.Э. Создавая нацию: политика идентичности в постсоветских государствах. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mirros.hse.ru/article/view/4906/5271>
16. Титов В.В. Политика памяти и формирование национально-государственной идентичности: российский опыт и новые тенденции. – М.: Типография «Ваш формат», 2017. – 184 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: identityworld.ru/Monograhii/titov.pdf
17. Бейссингер М. Объяснение балтийской исключительности: идеология реставрационизма и границы политического воображения // Страны Балтии и Россия: общества и государства / Под ред. Д.Е. Фурмана. – М.: Референдум, 2002. – С. 294-313.
18. Благодатских И. Молдова и Приднестровье в поисках «своей» истории // Национальные истории в советском и постсоветских государствах / Под ред. К. Аймермахера. – М.: АИРО-XX, 1999. – С. 195-208.

19. Франсуа Э. «Места памяти» по-немецки // Империя и нация в зеркале исторической памяти / Под ред. И. Герасимова. – М: Новое изд-во, 2011. – С. 30-44.
20. Florin C. O istoria sinceră a popurului roman. București. 2002. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://books.google.com.ua/books?id=gitu_DAAAQBAJ&pg=PT600&lpg=PT600&dq=Florin+Constantiniu.+%D0%9E+istoria+sincer%C4%83+a+poporului+roman.+
21. Фурман Д., Батог К. Молдова: молдаване или румыны? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://cyberleninka.ru/article/n/moldova-moldavane-ili-rumyny/viewer>
22. Тулбуре А. Проблема национальной идентичности молдаван. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://dniester.ru/node/14065>
23. Фурман Д. Молдавские молдаване и молдавские румыны влияние особенностей национального сознания молдаван на политическое развитие Республики Молдова. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf
24. Молотов И. Румыния хочет Молдавию // Русская планета. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://rusplt.ru/world/rumyniya-hochet-moldaviyu-18403.html>
25. Двадцать пять лет по кругу: зачем молдаване хотят в Румынию // Bel.biz. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://bel.biz/mol/zachem-moldovane-hotyat-v-rumyniyu/>
26. Добровольська А.Б. Етнічна неоднорідність та її вплив на проблеми політичної консолідації Молдови // Країни пострадянського простору: виклики модернізації. Збірник наукових праць. – К.: ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України», 2016. – С. 235-248.
27. Осталец В. Внешняя политика Молдавии: 1991-2014 годы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/download/13/14>
28. Референдум в Молдавии (1994). [Электронный ресурс]. – Режим доступа: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_в_Молдавии_\(1994\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Референдум_в_Молдавии_(1994))
29. Чуфрин Г.И. Концептуальные аспекты внешнеполитической стратегии постсоветских стран: постсоветское пространство: роль внешнего фактора. Сб. ст. / Отв. ред. А.Б. Крылов, А.В. Кузнецов, Г.И. Чуфрин. – М.: ИМЭМО РАН, 2018. – 241 с. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2018/2018_07.pdf
30. Каширин В. Взаимоотношения Республики Молдова и блока НАТО // Проблемы национальной стратегии. – 2016. – № 3(36). – С. 64-84.
31. Institut de Politici Publice. Barometru de opinie publică. Novembre 2006. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: ipp.md/old/lib.php?l=ro&idc=156&year=&page=2
32. Фурман Д. Молдавские молдаване и молдавские румыны влияние особенностей национального сознания молдаван на политическое развитие Республики Молдова. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf
33. Опрос: почти 40% румын считают, что объединение с РМ даст ряд преимуществ. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://novostimoldova.ru/novostiobshestvo/6033---40-->
34. Конституционный суд Республики Молдова. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru>
35. Сколько румынских паспортов выдано молдаванам? [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.noi.md/ru/news_id/82562
36. Национальное Бюро Статистики РМ // Перепись населения 2004 г. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=295&>
37. Добровольська А.Б. Досвід трансформації молдовського суспільства: протиріччя на шляху до політичної консолідації // Європейські історичні студії – К.: Національний університет ім. Т.Г. Шевченка, 2015. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eustudies.history.knu.ua/angelina-dobrovolska-dosvid-transformatsiyi-moldovskogo-suspilstva-protyrichchya-na-shlyahu-do-politychnoyi-konsolidatsiyi>

38. Население Молдовы. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procese%20demografice/20%20Populatia>
39. Двойное гражданство бьет по молдавским тайнам. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.dw.com/ru/двойное-гражданство-бьет-по-молдавским-тайнам/a-16887264>
40. Гамова С.В. Молдавию войдет румынский батальон // Независимая газета. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.ng.ru/cis/2018-02-06/1_7166_moldova.html
41. Рошка В. Почему в Молдове изучают «историю румын»? // NOI.md. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.noi.md/ru/news_id/86535
42. Семенова Ю.В. Молдавии разгорелись споры вокруг школьного курса истории // Русская редакция Deutsche Welle. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.dw.com/ru/в-молдавии-разгорелись-споры-вокруг-школьного-курса-истории/a-15837960>
43. В Молдавии решили переименовать молдавский язык в румынский. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://rusnext.ru/news/1509443898>
44. Правительство за румынский. Министры поддержали изменение названия госязыка в Конституции // NewsMaker.md. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://newsmaker.md/rus/novosti/pravitelstvo-za-rumynskiy-ministry-podderzhali-izmenenie-nazvaniya-gosyazyka-v-kon-35156>
45. Опрос: граждане Молдовы за сближение с Россией. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.ru.sputnik.md/politics/20170613/13107084/opros-grazhdane-moldovy-sblizhenie-rossiej-vstuplenie-eaehs>
46. Гурез К. Мнение: необходим один лидер для сторонников платформы «Достоинство и правда» и сторонников унионизма // Moldova24. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://ru.moldova24.net/mnenie-neobhodim-odin-lider-dlya-storo>
47. Зверев Н. Зачем Майя Санду создает союз с унионистами? // Комсомольская правда в Молдавии. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.kp.md/daily/267104/3735522/>
48. ЦИК Молдовы утвердил окончательные итоги парламентских выборов. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <https://www.segodnya.ua/world/wnews/cik-moldovy-utverdil-okonchatelnye-itogi-parlamentskih-vyborov-1229962.html>

References

1. Bek, U. (2001). *Chto takoye globalizatsiya* [What is globalization?]. Moskva [Online]. Available from: <https://studfiles.net/preview/5287209> [In Russian].
2. Kastel's, M. (2000). *Informatsionnaya epokha: ekonomika, obshchestvo i kul'tura* [Information age: economics, society and culture]. Moskva. [In Russian].
3. Khantington, S. (2008). *Kto my? Vyzovy amerikanskoy natsional'noy identichnosti* [Who are we? Challenges of American National Identity]. Moskva. [In Russian].
4. Kapitsyn, V.M. (2015). Politizatsiya etnicheskikh identichnostey v "gibridnoy voyne" [The politicization of ethnic identities in the "hybrid war"]. In: Tsygankov, P.A. (ed.) *"Gibridnyye voyny" v khaotiziruyushchemsya mire XXI veka* ["Hybrid wars" in the chaotic world of the XXI century]. Moskva: Izd-vo MGU. [In Russian].
5. Miller, A.I. (2010). Politika stroitel'stva natsii-gosudarstva na Ukraine [The policy of building a nation-state in Ukraine]. *Politicheskaya nauka* [Political science], 1, pp. 76-99. [In Russian].
6. Bordyugov, G.A. (2011). *"Voyny pamyati" na postsovetском prostranstve* ["War of memory" in the post-Soviet space]. Moskva. [In Russian].
7. Shevchenko, R. *Pochemu Pridnestrov'ye lishilos' rossiyskikh deneg* [Why Transnistria lost Russian money] [Online]. Available from: http://pmrf2.ru/0100_all-articles/rossiya-snyala-pridnestrove-s-dovolstviya [In Russian].

8. Shishkin, I.S. *Istoricheskaya politika v stranakh SNG* [Historical policy in the CIS countries] [Online]. Available from: <http://www.regnum.ru/news/1543271.html?forprint> [In Russian].
9. Shnirel'man, V. (2000). Tsennost' proshlogo: etnotsentristskiye istoricheskiye mify, identichnost' i etnopolitika [The value of the past: ethnocentric historical myths, identity and ethnopoltics]. In: Olcott, M.B. (ed.) *Real'nost' etnicheskikh mifov* [The reality of ethnic myths]. (Pp. 12-33). Moskva: Gendal'f. [In Russian].
10. Martin, T. (2011). *Imperiya "polozhitel'noy deyatel'nosti"*. *Natsii i natsionalizm v SSSR, 1923-1939* [Empire of "positive activity". Nation and nationalism in the USSR, 1923-1939]. Moskva: ROSSPEN. [In Russian].
11. Lastovskiy, A. *Spetsifika istoricheskoy pamyati v Belarusi: mezhdru sovetskim proshlym i natsional'noy perspektivoy* [The specifics of historical memory in Belarus: between the Soviet past and the national perspective] [Online]. Available from: <http://polit.ru/article/2010/07/19/belorus/#a14> [In Russian].
12. Migranyan, A.M. & Pshevorskiy, A. *Demokratiya v rossiyskom zerkale* [Democracy in the Russian Mirror] [Online]. Available from: <https://www.hse.ru/data/2013/10/14/1281056884/> [In Russian].
13. Brubeyker, R. (2000). Natsional'nyye men'shinstva, natsionaliziruyushchiyesya gosudarstva i vneshniye natsional'nyye otechestva v novoy Yevrope [National minorities, nationalizing states, and external national fatherlands in the new Europe]. In: Prazauskas, A.A. (ed.) *Etnos i politika. Khrestomatiya* [Ethnos and Politics. Anthology]. (Pp. 174-178). Moskva: Izd-vo URAO. [In Russian].
14. Bordyugov, G. & Bukharayev, V. (2011). *Vcherashneye zavtra: kak "natsional'nyye istorii" pisalis' v SSSR i kak pishutsya teper'* [Yesterday's tomorrow: how "national stories" were written in the USSR and how are they written now]. Moskva: AIRO-XXI. [In Russian].
15. Letnyakov, D.E. *Sozdavaya natsiyu: politika identichnosti v postsovetskikh gosudarstvakh* [Creating a nation: identity politics in post-Soviet states] [Online]. Available from: <https://mirros.hse.ru/article/view/4906/5271> [In Russian].
16. Titov, V.V. (2017). *Politika pamyati i formirovaniye natsional'no-gosudarstvennoy identichnosti: rossiyskiy opyt i novyye tendentsii* [The politics of memory and the formation of national-state identity: Russian experience and new trends]. – Moskva: Tipografiya "Vash format" [Online]. Available from: identityworld.ru/Monograhii/titov.pdf [In Russian].
17. Beyssinger, M. (2002). Ob'yasneniye baltiyskoy isklyuchitel'nosti: ideologiya restavratsionizma i granitsy politicheskogo voobrazheniya [Explanation of Baltic exclusivity: the ideology of restorationism and the boundaries of political imagination]. In: Furman, D.Ye. *Strany Baltii i Rossiya: obshchestva i gosudarstva* [Baltic countries and Russia: societies and states]. (Pp. 294-313). Moskva: Referendum. [In Russian].
18. Blagodatskikh, I. (1999). Moldova i Pridnestrov'ye v poiskakh "svoey" istorii [Moldova and Transnistria in search of "their" history]. In: Aymermakher, K. (ed.) *Natsional'nyye istorii v sovetskom i postsovetskikh gosudarstvakh* [National stories in the Soviet and post-Soviet states]. (Pp. 195-208). Moskva: AIRO-XX. [In Russian].
19. Fransua, E. (2011). "Mesta pamyati" po-nemetski ["Places of memory" in German]. In: Gerasimova, I. *Imperiya i natsiya v zerkale istoricheskoy pamyati* [Empire and nation in the mirror of historical memory]. (Pp. 30-44). Moskva: Novoye izd-vo. [In Russian].
20. Florin, C. (2002) *O istoria sinceră a poporului roman. București*. [Online]. Available from: <https://books.google.com.ua/books?id=gituDAAQBAJ&pg=PT600&lpg=PT600&dq=Florin+C+onstantiniu.+%D0%9E+istoria+sincer%C4%83+a+poporului+roman.+> [In Romanian].
21. Furman, D. & Batog, K. *Moldova: moldavane ili rumyny?* [Moldova: Moldovans or Romanians?] [Online]. Available from: <https://cyberleninka.ru/article/n/moldova-moldavane-ili-rumyny/viewer> [In Russian].
22. Tulbure, A. *Problema natsional'noy identichnosti moldavan* [The problem of national identity of Moldavians] [Online]. Available from: <http://dniester.ru/node/14065> [In Russian].

23. Furman, D. *Moldavskiye moldavane i moldavskiye rumyny vliyaniye osobennostey natsional'nogo soznaniya moldavan na politicheskoye razvitiye Respubliki Moldova* [Moldavian Moldavians and Moldovan Romanians influence of the features of the national consciousness of Moldavians on the political development of the Republic of Moldova] [Online]. Available from: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf [In Russian].
24. Molotov, I. Rumyniya khochet Moldaviyu [Romania wants Moldova] [Online]. *Russkaya planeta* [Russian planet]. Available from: <https://rusplt.ru/world/rumyniya-hochet-moldaviyu-18403.html> [In Russian].
25. Dvadsat' pyat' let po krugu: zachem moldavane khotyat v Rumyniyu [Twenty-five years in a circle: why do Moldovans want to Romania] [Online]. *Bel.biz*. Available from: <https://bel.biz/mol/zachem-moldovane-hotyat-v-rumyniyu/> [In Russian].
26. Dobrovol's'ka, A.B. (2016). Yetnichna neodnorodnist' ta її vpliv na problemi politichnoï konsolidatsii Moldovi [Ethnic heterogeneity and its impact on the problems of political consolidation of Moldova] In: Bul'vins'kyy, A.G. *Kraïni postradyans'kogo prostoru: vikliki modernizatsii: zbîrnik naukovikh prats'* [Countries of the post-Soviet space: challenges of modernization. Collection of scientific works]. (Pp. 235-248). Kyiv: Derzhavna ustanova "Institut vsesvîtn'oi istorii NAN Ukrainy". [In Ukrainian].
27. Ostalepk, V. *Vneshnyaya politika Moldavii: 1991-2014 gody* [Foreign policy of Moldova: 1991-2014] [Online]. Available from: <https://www.postsovietarea.com/jour/article/download/13/14> [In Russian].
28. *Referendum v Moldavii (1994)* [Referendum in Moldova (1994)] [Online]. Available from: [https://ru.wikipedia.org/wiki/Referendum_v_Moldavii\(1994\)](https://ru.wikipedia.org/wiki/Referendum_v_Moldavii(1994)) [In Russian].
29. Chufrin, G.I. (2018). *Kontseptual'nyye aspekty vneshnepoliticheskoy strategii postsovetskikh stran: Postsovetskoye prostranstvo: rol' vneshnego faktora. Sb. st.* [Conceptual aspects of the foreign policy strategy of post-Soviet countries: the post-Soviet space: the role of the external factor. Collection articles] Moskva: IMEMO RAN [Online]. Available from: https://www.imemo.ru/files/File/ru/publ/2018/2018_07.pdf [In Russian].
30. Kashirin, V. (2016). Vzaimootnosheniya Respubliki Moldova i bloka NATO [Relations between the Republic of Moldova and the NATO bloc]. *Problemy natsional'noy strategii* [Problems of the national strategy], 3, (36), pp. 64-84. [In Russian].
31. *Institut de Politici Publice. Barometru de opinie publică. Novembrie 2006.* [Online]. Available from: ipp.md/old/lib.php?l=ro&idc=156&year=&page=2 [In Romanian].
32. Furman, D. *Moldavskiye moldavane i moldavskiye rumyny vliyaniye osobennostey natsional'nogo soznaniya moldavan na politicheskoye razvitiye Respubliki Moldova* [Moldavian Moldavians and Moldovan Romanians influence of the features of the national consciousness of Moldavians on the political development of the Republic of Moldova] [Online]. Available from: www.intelros.ru/pdf/Prognosis/01/Furman.pdf [In Russian].
33. *Opros: pochtî 40% rumyn schitayut, chto ob'yedineniye s RM dast ryad preimushchestv* [Survey: almost 40% of Romanians believe that combining with Moldova will give a number of advantages] [Online]. Available from: <http://novostimoldova.ru/novostiobshchestvo/6033---40--> [In Russian].
34. *Konstitutsionnyy sud Respubliki Moldova* [Constitutional Court of the Republic of Moldova] [Online]. Available from: <http://www.constcourt.md/ccdocview.php?tip=hotariri&docid=476&l=ru> [In Russian].
35. *Skol'ko rumynskikh pasportov vydano moldavanam?* [How many Romanian passports are issued to Moldovans?] [Online]. Available from: http://www.noi.md/ru/news_id/82562 [In Russian].
36. *Natsional'noye Byuro Statistiki RM* [National Bureau of Statistics of the Republic of Moldova] [Online]. *Perepis' naseleniya 2004 g.* [2004 Census]. Available from: <http://www.statistica.md/pageview.php?l=ru&idc=295&> [In Russian].

37. Dobrovol's'ka, A.B. (2015). Dosvid transformatsiyi moldovs'koho suspil'stva: protyrichchya na shlyakhu do politychnoyi konsolidatsiyi [The experience of the transformation of Moldovan society: contradictions on the way to political consolidation] [Online]. *Yevropeys'ki istorychni studiï* [European Historical Studies]. Available from: <http://eustudies.history.knu.ua/angelina-dobrovolska-dosvid-transformatsiyi-moldovskogo-suspilstva-protyrichchya-na-shlyahu-do-politychnoyi-konsolidatsiyi> [In Ukrainian].
38. *Naseleniye Moldovy* [The population of Moldova] [Online]. Available from: <http://statbank.statistica.md/pxweb/pxweb/en/20%20Populatia%20si%20procese%20demografice/20%20Populatia> [In Russian].
39. Dvoynoye grazhdanstvo b'yet po moldavskim taynam [Dual citizenship strikes at Moldovan secrets] [Online]. Available from: <https://www.dw.com/ru/dvoynoye-grazhdanstvo-b'yet-po-moldavskim-taynam/a-16887264> [In Russian].
40. Gamova, S.V. Moldaviyu voydet rumynskiy batal'on [Moldova will enter the Romanian battalion] [Online]. *Nezavisimaya Gazeta*. Available from: http://www.ng.ru/cis/2018-02-06/1_7166_moldova.html [In Russian].
41. Roshka, V. Pochemu v Moldove izuchayut "istoriyu rumyn"? [Why is the "history of Romanians" being studied in Moldova?] [Online]. *NOI.md*. Available from: http://www.noi.md/ru/news_id/86535 [In Russian].
42. Semenova, Yu.V. Moldavii razgorelis' spory vokrug shkol'nogo kursa istorii [Moldovan controversy erupted around the school history course] [Online]. *Russkaya redaktsiya Deutsche Welle* [Russian edition of Deutsche Welle]. Available from: <http://www.dw.com/ru/v-moldavii-razgorelis'-spory-vokrug-shkol'nogo-kursa-istorii/a-15837960> [In Russian].
43. *V Moldavii reshili pereimenovat' moldavskiy yazyk v rumynskiy* [In Moldova, it was decided to rename the Moldavian language into Romanian] [Online]. Available from: <http://rusnext.ru/news/1509443898> [In Russian].
44. Pravitel'stvo za rumynskiy. Ministry podderzhali izmeneniye nazvaniya gosyazyka v Konstitutsii [Government for the Romanian. Ministers supported changing the name of the state language in the Constitution] [Online]. *NewsMaker.md*. Available from: <http://newsmaker.md/rus/novosti/pravitelstvo-za-rumynskiy-ministry-podderzhali-izmenenie-nazvaniya-gosyazyka-v-kon-35156> [In Russian].
45. *Opros: grazhdane Moldovy za sblizheniye s Rossiyey* [Survey: Moldovans for rapprochement with Russia] [Online]. Available from: <https://www.ru.sputnik.md/politics/20170613/13107084/opros-grazhdane-moldovy-sblizhenie-rossiej-vstuplenie-eaehs...> [In Russian].
46. Gurez, K. Mneniye: neobkhodim odin lider dlya storonnikov platformy "Dostoinstvo i Pravda" i storonnikov unionizma [Opinion: one leader is needed for supporters of the Dignity and Truth platform and supporters of unionism] [Online]. *Moldova 24*. Available from: <http://ru.moldova24.net/mnenie-neobhodim-odin-lider-dlya-storo> [In Russian].
47. Zverev, N. Zachem Mayya Sandu sozdayet soyuz s unionistami? [Why is Maya Sandu creating an alliance with unionists?] [Online]. *Komsomol'skaya pravda v Moldavii* [Komsomolskaya Pravda in Moldova]. Available from: <https://www.kp.md/daily/26710.4/3735522/> [In Russian].
48. *TSIK Moldovy utverdil okonchatel'nyye itogi parlamentskikh viborov* [The CEC of Moldova approved the final results of the parliamentary elections] [Online]. Available from: <https://www.segodnya.ua/world/wnews/cik-moldovy-utverdil-okonchatelnye-itogi-parlamentskikh-viborov-1229962.html> [In Russian].

Добровольская А.Б. Общие закономерности и национальные особенности формирования идентичности на постсоветском пространстве: опыт Молдовы

В статье рассмотрены процессы поиска национальной идентичности Республики Молдова в период посткоммунистического транзита. Проанализированы условия, в которых происходило создание нации в стране, и факторы, влиявшие на направления и приоритеты развития молдавского общества. Показано, что процессы формирования политической нации в

Республіке происходили в обстановке общественно-политических кризисов и конфликтов, колебаний во внутренней и внешней политике и имели нелинейный волнообразный характер. Поиск национальной идентичности в Молдове сопровождался возникновением идейно-политических и ценностных расколов в политической элите и в массах молдавского общества, которые усиливались и смягчались с определенной периодичностью. Констатируется, что Республика Молдова практически единственная в Европе страна, где идентификационные разногласия представляли собой определяющий фактор поляризации политических сил, а конфликты идентичностей становились весомым фактором политической мобилизации. Отмечено, что незавершенность процесса национальной самоидентификации в Молдове в значительной степени обуславливают внешние факторы, в результате чего государство выступает предметом влияния более весомых субъектов международной политики. Сделан вывод о том, что хотя политическая система Республики Молдова поддерживает существование демократических тенденций, достижение ценностного консенсуса на основе создания широкого диалога в публичном пространстве и общегражданского дискурса остается актуальной задачей для национальных элит государства.

Опыт политического транзита Республики Молдова стал подтверждением того факта, что при формировании политических наций нередки случаи, когда противостояние символов, смыслов и исторических дат происходит не между разными государствами, а проходит внутри самого общества. Молдова стала классическим примером идентификационного раскола, который разделяет страну на Восток и Запад, Север и Юг, жители которых апеллируют к различным версиям национальной истории.

Ключевые слова: Молдова, посткоммунистический транзит, национальная идентичность, переходные процессы, политическая консолидация, геополитические факторы, политические партии.

Dobrovolskaya A. General Patterns and National Features of the Identity Formation in the Post-Soviet Space: the Experience of Moldova.

The article discusses the processes of searching for the national identity of the Republic of Moldova during the post-communist transit. The conditions in which the reforms took place in the country and the factors that influenced the directions and priorities of the development of Moldavian society are analyzed. It is shown that the processes of the formation of a political nation in the Republic proceeded in an environment of socio-political crises and conflicts, fluctuations in domestic and foreign policy and had a non-linear wave-like character. The search for national identity in Moldova was accompanied by the emergence of ideological, political and value splits in the political elite and among the masses of Moldavian society, which intensified and softened with a certain frequency. It is stated that the Republic of Moldova is practically the only country in Europe where identification differences were a determining factor in the polarization of political forces, and identity conflicts became a significant factor in political mobilization. It is noted that the incompleteness of the process of national self-identification in Moldova is largely determined by external factors, as a result of which the state acts as an object of influence of more significant subjects of international politics. It is concluded that although the political system of the Republic of Moldova supports the existence of democratic trends, the achievement of value consensus through the creation of a broad dialogue in the public space and general civil discourse remains an urgent task for the national elites.

The experience of the political transit of the Republic of Moldova has confirmed the fact that during the formation of political nations there are frequent cases when the confrontation of symbols, meanings and historical dates does not occur between different states, but takes place within society itself. Moldova has become a classic example of an identification split that divides the country into East and West, North and South, whose residents appeal to different versions of national history.

Keywords: Moldova, post-communist transit, national identity, transition processes, political consolidation, geopolitical factors, political parties.